

IFJ. PÉCZELY JÓZSEF.

(Második és befejező közlemény.)

III.

Az a mondás, hogy »senki sem próféta a maga hazájában«, bizonyos mértékben alkalmazható Péczelyre is.

Régi jóakarói, irodalmi tanácsadói, Szentgyörgyi, Budai Ézsaiás előregedtek, a fiatalabbakban, pályatársaiban nem talált olyan barátot, a ki előtt irodalmi szándékait, messzeszökő terveit feltárhatta volna.

Ezek a most megismert surlódások, a nyilvánosság színe előtt folytatott csatározások aztán még messzebb szakították Debreczen tudós férfaitól.

Annál jobban érezte magát, mert méltányosabb elbánásban is részesült a pesti tudományos és irodalmi körökben.

A tudós-társaság figyelme hamar odairányult a debreczeni tudós-tanárra¹ harmadik nagy gyűlésén 1832 őszén levelező tagnak választják a Summarium szerzőjét.

Az akadémiának derék, hasznos munkása volt Péczely József. Nincsen az akadémiának évkönyve, a melyben nevével ne találkozunk. Most felolvasást tart, majd szótári munkálatokban vesz részt. Ha kell, szavának döntő súlya van pályázatok odaítélésénél s egyes bonyolódottabb, szakába vágó tudományos kérdésekben az akadémia nem mulasztja el megkérdezni véleményét.

Péczelynek köszöni az akadémia a Debreczeni Codex 1835-iki másolatát is. A debreczeni anyakönyvtárnak ezt a — legbecsebb — kézíratos kincsét többször lemásolták, végre az említett évben az akadémia reá, levelező tagjára bízta a munka elvégzését. Rövidesen le is írta Királyi Károly jurátus s azt Péczely jelentés kíséretében küldte meg a tudós-társaságnak.²

Midőn pedig az V-ik nagygyűlés magyar szavaknak idege-ekkel való összehasonlítását határozta el, Péczelyt is megbízták többekkel együtt a görög nyelv tanulmányozásával. A tervezett

¹ Akad. almanach 1863. 261. l.

² V. ö. Volf Gy.: A debreczeni codex. *Budenz-album* 1884. 135. l.

magyar-német szótárhoz¹ pedig ő küldött legelőbb adatokat. Majd ennek megjelenése után 1839-ben pótlásait is közölte az akadémiával.²

Ebben az évben más, még nevezetesebb szolgálatot is tett a tudománynak. Ugyanis *Kemény* József gróf nagyértékű régi nyomtatványt talált s azt szorosabb vizsgálat végett megküldte az akadémiának.

A tudós-társaság Péczelyhez is fordult felvilágosításért s a tudós terjedelmes fejtegetés után kimutatta, hogy a szóban forgó munka *Ozorai* Imre: »De Christo et ejus ecclesia« című könyve.³

Még azelőtt történt azonban rendes tagok közé választása. 1836. szept. 4-én olvasták fel *Gyurikovics* György levelét, melyben rendes tagságáról lemond, így a még üres negyedik vidéki helyre, a történelmi osztályban a VII. nagygyűléstől ajánlottak elsejét Péczely József lev. tagot választották meg.⁴

Mint rendes tag, többször jelent meg az akadémia szónoki székében s tudós társai méltó gyönyörűséggel hallgatták a vidékről felzarándokolt társukat, a kinek minden egyes felolvasása a gondolatok magvasságán kívül az arányosságnak, az alak tökéletességének volt a mintája.

Négy ízben lépett fel. 1838 aug. 30-án a IX. nagygyűlés megnyitását nyomban követi az ő székfoglaló értekezése: *A nemzeti gazdagság befolyása a nemzeti művelődésre*.⁵ A következő évben egy történetirodalmi kérdést fejteget: *Igaz-e, hogy a történetírásban hátrább van az újkor a réginnél?* — 1839 nov. 24-én adta meg erre a tagadó feleletet.⁶

Ezután csak hat év mulva tér vissza az akadémiába, mint felolvasó. Kegyeletét jön leróni Budai Ézsaiás iránt. Az ő emlékét újítja fel 1845 szept. 5-én tartott beszédében.⁷

Utolsó felolvasása 1846-ból, a Száva és a Kulpa közéből, Tótországból veszi tárgyát. Gubetz Mátéval foglalkozó eleven kis történelmi kép.⁸

Ezeknek irodalmi értékéről még alkalmunk lesz megemlékezni, most csak röviden akartuk jelezni akadémiai működésének körvonalait.

Szerencsétlen időben eső halála megakadályozta, hogy az akadémia derék, kiváló tagjának érdemeit illően méltányolja. Emlékbeszédet nem tartanak felette, csak a titoknok jelenti be néhány

¹ Sárospataki Füzetek 1869. 334. l.

² Akad. Évk. V. k. 22. l.

³ Akad. Évk. V. k. 228. 105. köv. ll.

⁴ Akad. Évk. IV. k. 44. l. Érthetetlen ezzel szemben Péczely 1836. szept. 24-én kelt levele Toldyhoz.

⁵ Akad. Évk. IV. k. Értekezések 136—151. ll.

⁶ U. o. V. k. Értekezések 185—194. ll.

⁷ U. o. VI. k. Értekezések 43—54. ll.

⁸ U. o. VII. k. Értekezések 164—170. ll.

szóval elhunytát, aztán az 1863-iki almanach két oldalon életrajzát közli.¹

Első tudós-társaságunk sietett őt kebelére vonni; első irodalmi társaságunknak épen a bölcsőjénél is jelen volt. Egyike volt ugyanis a *kilencz*nek, a kik hivatva voltak bíraskodni azokban a pályázatokban, melyeket a Kisfaludy Károly emlékének tőkéjéből fenmaradt összegből tűztek ki s mikor ez a pályamű-bíráló bizottság valóságos irodalmi társulattá szélesedett ki, csak természetes, hogy Péczely József is ott volt az első tizennégy tagja közt.² Többször bírált, egy értekezése pedig, Homeros és Vergilius összehasonlítása, a társaság évfolyamaiban látott napvilágot.

A Kisfaludy-társaság még közelébb hozta Toldyhoz és Bajzához. Irodalmunknak ez a két kiemelkedő alakja őszinte tisztelettel viseltetett tudósunk iránt. A Bajza folyóiratait dolgozataival támogatta s Bajza meg Toldy öneki ajánlják Kazinczy levelezésének 1845-ben megjelent III. kötetét. Ez t. i. a nagy írónak debreczeni barátaihoz írott leveleit tartalmazza, legnagyobbbrészt a Szentgyörgyi doktorhoz írottakat s ezekhez annak veje, Péczely révén jutottak a kiadók.³

A meleghangu előszó barátságuknak, kölcsönös elismerésüknek a kifejezése.

Toldyval pedig 1832-től egészen haláláig levelezett. Hatvanégy levelét, melyek e kornak nemcsak debreczeni, hanem általános magyar irodalmi viszonyait is megvilágítják, a magyar tudományos akadémia könyvtára őrzi.

IV.

Megismerkedtünk Péczelyvel katedráján, figyelemmel kísértük tanári működését, nevelő hatását. Mielőtt áttérnénk egyes irodalmi műveinek a méltatására, vessünk egy pillantást magánéletére, a melyet külföldi útjáról való hazatérése táján hagytunk el.

Az életrajz elején rámutattunk: mennyire hasonlít a két Péczely József, az apa és fiu ifjúsága egymáshoz. Itt van végre az utolsó egyezés is. A mint az idősebb elvette atyai barátjának leányát, a fiu is támogatójának, mesterének fogadott leányában leli fel élte

¹ 261. l.

² Kisfaludy K. emlékéről szépen nyilatkozik Bajza Józsefhez írt levelében, 1831 ápr. 24., melyben 100 frtot ajánl fel a költő »tiszteletére állítandó emlék« javára.

³ V. ö. Péczely levelét Toldyhoz, 1832 szept. 3. (az akad. levélt.) »A leveleket — szám szerint 79 — tsakugyan öszveszedtem, s' ígéretem szerint küldöm; talán még fog a' Napam Asszony nál több is találkozni. Én inkább többet, mint kevesebbet kívántam küldeni, sietve nem is tehettem úgy a' választást, mint talán — ha több időm lett volna, tettem volna. Kedves Barátom Uram nagyobb gonddal megolvastván, meg fogja tudni itélni, mi mások sérelme nélkül közölhető, mi nem.«

boldogságát. 1817 május 29-én eskette össze Földvári József Péczely Józsefet Budai Krisztinával, Ézsaiás árva unokahugával.¹ Házás-életüknek hamar vége szakadt. Miután világra hozta a szerencsétlen fiatal asszony Péczely egyetlen fiát, Lajost, 1819 szeptember 2-án kiszenvedett.

Két év múlva lépett új házasságra. 1821 december 31-én vezette oltárhoz Szentgyörgyi Erzsikét, a híres Szentgyörgyi orvos leányát, kivel holtáig boldog házasságban élt. Művelt finom lelkű nő volt Péczelyné, ki egyformán jól forgatta az ecsetet és tollat. Nem egy szépirodalmi cikke jelent meg az akkori divatos lapokban.²

A Péczely házában jólét és bőség lakozott. Erről győz meg bennünket 1842-ben kelt végrendelete, a hol nagymennyiségű pénzről, birtokról, valamint háziútorról, ékszerről történik intézkedés. A vagyoni helyzetnek, anyagi körülményeknek általán nagy hatásuk van az emberi élet folyására. A Péczely anyagi állapota különösen sok és zavaros megítélésben részesült. Nem térhetünk hát ki s nincs is szükség rá, hogy kitérjünk azon kérdés elől, honnan s hogyan szerezte Péczely József az időben még feltűnő mértékben nagy vagyonát.

Ezzel a kérdéssel aztán szerencsésen felüti fejét az uzsora vádja is, a mely szintén elintézését vár.

— Igen, Péczely uzsorás volt. Közöséges, alacsony fajta uzsorás.

Így szól a vád. A kik mondják, ismerték s mintegy a régi megállapodott közvélemény hangzik fel szavukban:

Uzsorás volt . . .

Nézzük meg, mi vall erre?

A kérdés megérdemli a bővebb meghányást-vetést. A század első felének egyik legnevezetesebb magyar tudósa vádoltatik a legnyomorultabb vétkek egyikével. A nemzeti szellem, a felvilágosult irány zászlóvivőjét illetik azzal a váddal, hogy embertársai szorultságára számítva, kiszipolyozta azokat.

Igaz volna ez? Vagy ha alaptalan, mi adott volna okot ennek a hamis nézetnek elterjedésére, meggyökeresedésére?

Ebben az ügyben tisztán kell látni, ennek tisztázása nélkül Péczely József életrajza nem teljes.

A gyanúnak az első táplálékot adta: a Péczely vagyonának nagysága. »Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt.« S ha meg-gondoljuk, hogy a gyorsan, aránylag rövid idő alatt összegyűlt nagy vagyon, ma is, mindig is irigyeket, rágalmozókat szólaltat meg, nem lep meg, hogy már a Péczely korában sokszor tették fel a gyanakvó kérdést: hogy jut egy szerény, kisfizetésű pro-

¹ A debreczeni ref. egyház Anyakönyve 1802—32. XI. k. 141. l. A meny-asszony alig mult 15 éves, a baranyamegyei Palkonyán született 1802 ápr. 3.

² Nagy Iván: Magyarország családai IX. 191. Magy. Lex. XIII. 472.

fessor, a ki hazulról nem sokat hozott magával — mindössze 1600 frtot örökölt¹ — százezren felüli vagyonhoz?

Ehhez a kérdéshez aztán nagyon közel áll a felelet:

Hogyan? Hát nem foglalkozott örökké kölcsönzéssel? Kofáknak, mesterembereknek adogatott pénzt. Hja, a ki szegény ember feje alól kiránczigálja a párnát, könnyű annak összevásárolni akár az egész határt.

Ehhez képest kell tovább menni az igazság fürkészásében. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a Péczely vagyonnak volt alapja is: ő maga, mint említettük, édesatyjától 1600 frtot örökölt, de hozott pénzt a házhoz mindkét felesége is.²

Rendkívül takarékosak voltak. Mint Szücs István mondja, a kinek közelről volt alkalma életét szemlélni: azon takarékosok közül való, kik ott, hol nincs helye és szüksége, egy fillért oly becsben tartanak, mint száz forintot; de ha kell, száz forintot is oly kevésbe vesznek, mint egy fillért.³

A Péczely-féle gazdasági elvnek nem lehet ennél szebb dicséretet mondani.

Tetemes jövedelem-forrás volt a diáktartás. Mindig lakott náluk néhány jobb módú vidéki tanuló, így többek közt Gyka herczeg, egy dúsgazdag oláh majoreszko, a ki éveken át volt a debreczeni főiskola hallgatója s mindig Péczelyéknél volt a szállása.⁴

De sokat keresett Péczely a könyveiből is. Történeti könyvei, különösen a Summarium kelendősek voltak az egész országban, főleg a protestáns iskolákban.⁵

Végre tagadhatatlan, hogy pénzét forgatta is, kölcsön adogatott belőle, de e tekintetben megvalljuk, hogy a *kofák bankára* s más eféle czímzésekben épenséggel megalázót nem találunk. Nem tekintélyének súlyával erőszakolt rá kölcsönt könnyelmű hajlamú tanítványokra. Az ő kölcsön adott fillérei apró emberek existenciáját teremtették meg. A mi pedig az elkótyavetyélt párnákat illeti, mindennél világosabban szól az írás. Egész életében mindössze kétszer fordult követelése behajtása végett hivatalos segítséghez. Végrehajtásra pedig egyetlen egyszer sem került a sor.⁶

Mi maradhat hát meg a gáncsból, szemrehányásból?

Azonban utolsó ellenvetésül áll még, mint fért össze tanári hivatalával az örökös vagyonszerzési törekvés? Hogyan egyeztethető össze egyéniségének egyéb vonásaival?

¹ Id. végrendelet adata.

² Kitűnik ez a végrendelet legelejéből s Kovács J. id. leveléből.

³ Debreczen történelme III. k. 965.

⁴ Csukás Istvánné (Szentgyörgyi lány) közlése.

⁵ Bár azzal nem lehet vádolni, hogy tanítványaira ráerőltette volna könyvét. Inkább panaszosan említi fel Toldynak (1837 jan. 16-án kelt levelében): »Praenumeratit indítottam Magyar Históriaimra; csak magam Hallgatói többen vagynak 100-nál, az egész felső ifjuság tulhaladja az 500-at: 's ki hinné, hogy mindössze 15 előfizető találkozott közöttök?«

⁶ V. ö. 28/1826 és 293. sz. jelentéseket a debreczeni vár. közlevéltárban.

Tudnunk kell, hogy Péczelynél a vagyonszerzés nemcsak pusztá ösztön, nem másoknál is gyakori takarékosági hajlamból eredt. Nála ez, hogy úgy mondjuk, nemzetgazdasági principiummá szélesedett ki s szinte programmszerű megnyilatkozásra jut egy akadémiai értekezésében, a melylyel székét foglalta el.¹

Kifejti itt, hogy a műveltségre sem a vallásnak, sem az igazgatásformának, sem a tudósok pártolásának nincs oly rendkívüli befolyása, mint a nemzeti gazdagságnak.

A míg egy nemzet megélhetésének alapfeltételeiről nem gondoskodott, műveltségről annál beszélni sem lehet. Hol kezdődött görög földön a művelődés? A hol gazdagság volt: Kis-Ázsiában. Ilyenformán — mint a Jelenkor bírálója írja — ha csak »futó- és legyintő vázlatban is,« áttekint az egész történet folyamán.

De talán azt lehetne ellene vetni, a mit Rousseau hirdetett, hogy minden lépés, melyet a műveltség felé tesz az ember, az erkölcstelenséghez viszi közelébb. Mért óhajtanánk hát ennek szülőjét: a gazdagságot?

Erre Péczelynek igen szellemes czáfolata következik. Ha ez igaz — úgymond — akkor az ész is el kell vetni, mert azzal még több visszaélést követtek el.

Aztán meg a műveltség eszközt is tud adni az erkölcstelenség elhárítására. De meg abból, hogy művelt népeknél nagy az erkölcstelenség, nem következik, hogy a műveletlenek nem azok. Viszont művelt gazdag korok és népek mennyi önzetlen tiszteletre, követésre méltó példát tudnak felmutatni.

Ez a magasröptű, néhol szónoki hévvel, de mindenütt fényes dialektikával megírt értekezésnek a gondolatmenete.

Bízvást mondhatjuk, hogy ez a férfi, ki már pályájának delét elhagyta, a mikor az ország tudósainak fórumán legelőször fellépett: megállapodott életnézetét, egész lelkét irányzó elveit tárta fel. S midőn a nemzeti gazdagságról szólott, ugyanazt értette az egyéni vagyonyűjtésről is.

A közvagyonosodást nemcsak a maga példaadásával igyekezett előmozdítani, hanem teljes szívvel és tárt pénzeszacskóval támogatott minden czélt, a mi arra irányult.²

Állásához és vagyoni helyzetéhez mérten páratlan az a bőkezűség, melylyel a kulturális intézmények pártját fogta. A legnagyobb körültekintéssel hagyott 12,000 forintot a debreczeni kollégiumnak s megemlékezett a protestantismus többi hazai tanítézetéről is.³

¹ 1838 aug. 30. A m. t. társaság értekezései 1836—8. (136—51. l.)

² Ott állt a debreczeni első takarékpénztárnak, ennek a régi jónévű pénztárnak is a bölcsojénél. 1846-ban kibocsátott aláírási ívet negyediknek írja alá, 10 részvény vételére kötelezvéen magát s a megalakult 24 tagu választmányának is tagja. V. ö. *Szücs Mihály*: A debreczeni takarékpénztár története 30. 36. 49. 190. ll.

³ V. ö. végrendeletével (kelt 1842 jun. 6.) Debreczen város közlévél-tárában.

Mind ennél nevezetesebb akadémiai alapítványa.¹ Alapítólevele,² egy évvel előbb kelt, mint végrendelete: 1841 április 13-án. Ötezer p. frtot ajánlott fel oly feltételek mellett, »hogy ezen summa az évenkénti kamatokból száz aranyos jutalom formáltathatik, mely évenként egyik esztendőben a magyar (legszelebbebb értelemben vett) történeti tudományból felteendő kérdés megfajtozójának; másiban egy, tárgyat ugyancsak a magyar történetből vett drámáirónak adassék; kéretvén az akadémia, hogy mindkettőben a bíraskodást, az elsőben a kérdés feladását is vállalja magára s mindent a jutalmak körül általa gyakorolni szokott módon végezzen. *Ha pedig eljön az idő, melyben a magyar játékszin teljes kifejtésével a nemzeti szinköltő elégséges ösztönt és jutalmat találанд a nemzet, a mivel nagy közönség részvételében: meghatározni ezen időpontot, s azontúl a drámai jutalmat más, a kor szükségéinek inkább megfelelő szellemileg rokon célra fordítani, az akadémiától függjön.*«

Nevezetes dolog ez. Nemcsak bőkezű ez a vidéki professzor, hanem bölcs adakozó is. Nem kívánja az utókort időtlen időkig a maga felfogásához bilincselni. Nem elfogult, nem tartja magát csálhatatlannak, hanem az irodalmi szükségletek változásához képest bízza az akadémiára eredeti rendelkezésének megváltoztatását.

Így, ötven évvel később a Péczely pénzét csakugyan más »a kor szükségéinek megfelelő, szellemileg rokon célra« fordították, kitérvén belőle az első akadémiai jutalmat regényre.

A min egész életében buzgólkodott, a tehetségek nemes versenyt idézte fel Péczely gazdag alapítványával. Valahányszor egy-egy érdemes munka jutalmát nyeri a Péczely-díjban: nem szabad megfelejtkezünk annak alapítójáról, az őszfürtű, sápadt professzorról, a ki szüntelenül szellemi mérközésre hívta fel előbb tanítványait, majd az egész országot. S mint a hőskor nagy daliáinak az volt a boldogságuk, hogy a halálon túl is tornában, végnélküli csatákban gyönyörködhetnek, Péczely József is azzal a megnyugvással tette meg ezt s végrendeletének többi intézkedéseit, hogy a nemes versengésnek, a pályabérkeltette buzgalomnak, a legszebb szellemi tornának soha sem lesz vége.

V.

Munkánk más részében igyekeztünk vázolni a hatást, a mit Péczely gyakorolt az ifjú gárdára, tanítványainak seregére. Nincs okunk ezt ismételni, midőn most e hatás külső megnyilatkozásaira kerül a sor. Jellemzón mondja Géresi Kálmán, hogy »a Péczely érdeme első sorban, hogy az ifjúság lelkes gondolkozása nyiltan

¹ V. ö. Pallas lex. XIII. k. 886. l. — A Péczely-jutalom története. Akad. Ért. 1890 nov. 5.

² Az akadémia könyvtárában.

hozzásímult az új korszak szabadabb szelleméhez.«¹ Ez az alkalmazkodás, ez a simulás nem ment végbe egyszerre s nem történt akadályok nélkül. Hosszas volt a küzdelem. Péczely a Pallas Debrecinával s a Lant négy kötetével nagyra nevelte ezt a friss, egészséges közszellemet s a mikor a régihez való ragaszkodásában megátalkodott professzoratus mind több gáncsot vetett ellene, a *Lantot* megszüntethette, de az új iránynak ártani nem tudott. Az minden viszontagsággal, akadálylyal és ellenféllel szembeszállott — s fölülkerekedett.

Az első harczos, a ki síkra szállott, a Pallas Debrecina volt, vagy teljes címén »Pallas Debrecina, seu carmina metrica latina et hungarica, ab alumnis i. collegii h. c. Debrecinensis, seculo, quo vivitur XIX. o. ex occasionibus conscripta, partim edita, partim hucdum inedita; ordine chronologico collecta. Accedunt antiquiora quaedam Pauli *Némethy* et Samuel is *Szilágyi* superintendentis iuvenilia Curante Josepho *Péczely* hist. et lit. gr. ac lat. in colleg. ref. Debrec. prof. p. o. *Debrecini* Impressit Franciscus *Tóth* Typhographus 1828.«

Péchy-újfalusi *Péchy* Imrének, a tiszántúli egyházkerület híres főgondnokának ajánlja, a kihez nagy reménységgel fordul, de a kit ez a figyelem sem tudott megnyerni Péczely eszméinek a pártolására.

»A versenyzés erősíti a tehetséget« — ez a Velleiustól vett jelige s ezt fejti ki bővebben az előszavában.

A *Pallas*ról is elmondhatjuk a phaedrusi sort »Duplex libelli dos est.« Egyik haszna, hogy jeles férfiak emlékezetét megőrzi a feledéstől, másrészt az ifjúságot írásra serkenti. Ez a *Pallas* az első nagyobb gyűjteménye debreczeni diákok műveinek. De megelőzőleg nem egy nyomtatvány került ki a debreczeni nyomdából, mely diákverseket tartalmazott. Így a mikor Péchy Imre főkurátort kinevezték a hétszemélyes táblához: hét költemény örvendett ennek. — Ferenczy Istvánhoz három »hittudományt hallgató« zengett ódát, midőn Csokonai mellszobrát megküldte az iskolának. Ezeknek a kiadása körül is kétségtelenül Péczelynek van a legtöbb érdeme. Ezeket, kiselejtezve a gyengébbeket, hozzáadva újabb darabokat, szedi össze a tizenegy íves füzetbe.

A Pallas Debrecina túlnyomó többségben latin verseket tartalmaz. Jelentősebb irodalmi értékről nem lehet szó, eredeti gondolat, megkapó fordulat nem mutatkozik ezekben a verselésekben. De világos képet ad az ifjúság deákos műveltségéről, a latin nyelv alapos ismeretéről. Pompásan pattogó verssorokban ügyes visszhangja szólal meg a latin klasszikusoknak. A 35 ifjú között ott van *Csécsei* Imre, a későbbi jeles növény-tanár, *Lozsi* Imre, az ügyes epigrammíró, *Szoboszlai Pap* István, a jeles *Tatai* Sándor, ki a »szent tudomány és az irodalom nagy kárára« korán

¹ A debreczeni ref. főgymn. ért. 1894—5. 39. l.

húnyt el, *Vecsei* József, a későbbi professzor, végre *Szél* Sámuel. Ez az elfelejtett diák a legjelentékenyebb Péczely követői közül. Lelke mélyéig hatolnak a felvilágosodás s a nemzeti szellem igéi. Úgyes verselő latinban is, magyarban is, talpraesett ódái maradtak fenn, de eltalálja a lyrai hangot is.¹

Hát lántzai a' szeretetnek
 Ily hirtelen összetöretnek?
 A balsors végzete tőlem
 Hát elragad, elvisz előlem?
 Tsak azért forrt össze szerelmünk
 Hogy lenne nagyobb veszedelmünk!
 Hogy olaj töltődne tüzünkre
 Uj vágás esne sebünkre!

Magában a Pallasban több mint tiz verse van, de találkozzunk nevével a *Lant* füzeteiben is. Sőt egy kiadatlan történeti munkáját² (*Historia Hungariae*. Debrecen 1816—7.) a múzeumi könyvtár őrzi.

Igy a Pallas egyedül is számbajövő tanúságot tesz a kollégium ifjainak serény irodalmi munkásságáról. Szorosabban vett tárgyunkhoz képest érdekel a *Csvire* János Józsefnapi köszöntője, melylyel Péczelyt lepte meg, továbbá két epithalamium, ugyancsak az ő házasságára. Mindkettő bécsi diák műve. Az egyiket *Lakatos* József, a másikat *Báthori* Gábor írta.

De Péczely nemcsak az akkori diákság szellemi színvonalát akarta a Pallasban megjelölni. Már a többi darabok között elszórva közölte egynehány végzett diáknak is a munkáját (Pap István, Sárváry Jakab stb.), hanem ezenkívül függelékben a kollégium még két jeles fiának elevenítette fel az emlékét. *Szilágyi* Sámuel szuperintendensnek³ négy versét közli, élébe téve rövid életrajzát is. Azonban ennél jelentékenyebb poéta volt *Németi* Pál, a ki korán megnyilatkozott tehetségével s korán elhunyt életével a debreczeni főiskola másik ifjú jelesére, Nagy Imrére emlékeztet.⁴

Nem terjeszkedhetünk ki e helyütt *Németi* Pálra, bármennyire vonz is bennünket a tehetsége, érdekes egyénisége. Ez a huszonéves ifjú a magyar-deák költészetnek egyik legkiválóbb művelője. Egy latinra fordított Csokonai, a kire szorosabban simúl még a tóga, a kinek latinul szól az ajka; — de csak olyan pajzán, jókedvű diák, mint 13 esztendővel fiatalabb társa s csak olyan boldogtalan, mint a Lilla költője.

A *Németi* varázsát érezte Péczely is, ez a kiválóan bíráló

¹ Egy barát búcsuzó szavai. Pallas 1820.

² Quart, Lat. 2135.

³ 1719—85. Piskárkosi Szilágyi Márton fia. Hosszú ideig professzor is volt a kollégiumban.

⁴ 1759—83. Teleki József gróf fiának nevelője.

szellem. Ő ki tudta válogatni, meg tudta ismerni, mi igazán becses a diákpóéta verseiből. De azt is tudta, hogy senkinek sem lehet tanítványaira olyan eleven hatása, mint ennek a diákköltőnek, a kit az ő iskolájuk tanított, a ki ugyanabban a környezetben nőtt fel, ugyanazok a hagyományok nevelték, a melyek őket.

Ezért igéri meg már a Pallasban Péczely, hogy kiadja rövidesen a többit is, »átnézve és megtisztogatva« imitt-amott a szövegét, mert a költemények között gyakran »a legszebbek és legszellemesebbek egyszersmind nem nagyon szemérmetesek«.¹

A két év mulva megjelent füzet² csakugyan válogatott, csiszolt kiadás. Olyan szellemben készült, a milyenben a széphalmi bölcs akarta a Csokonai verseit is a közönség elé hozni. Midőn a debreczeni közönségnek ajánlott verseket »ex tenebris, in lucem,« setétségből napvilágra hozza, szinte bocsánatot kér a kiadó a hibáknak, vagy legalább is azoknak, a mik hibáknak tünnek fel, — az eltávoztatásáért; Ciceróra hivatkozik, a ki szerint semmi sem nehezebb, mint olyanon igazgatni, a mi a maga nemében minden részében tökéletes.

De ha a széles diák jókedv egy pár túlsapongását, a Csokonai-féle ártatlan, de erős nudításokat a kiadó keze kitörülte, vagy okkal-móddal elsimította; mégis nagy szó volt az a debreczeni kollégiumban. Egy kicsapott diák költeményei s a ki kiadja: tanár, ugyanabban a főiskolában, a honnan eltávoztatották, azoknak a professzoroknak utóda, a kik kicsapták.

De a Némethi Pál versei csak a zászló kibontását s fennen lobogtatását jelentették. A működés nagyobb mértéke csak ezután következett. Két év mulva megjelenik a *Lant* első füzete³ Teleki László gróf özvegyének ajánlva.

A kitűzött czél szerény. »Mindegy az áldozat, legyen nagy, legyen kicsiny, ha mindene az áldozónak.« Ezt vallja Kisfaludy Sándorral s bevezetésében is azt tartja, hogy »kezdetben kevés is több, mint későbbben sokkal több«.⁴ Ezzel a szándékkal adta ki Péczely egymásután évről-évre a *Lantot*, míg a negyedik füzettel aztán megszűnt.

A debreczeni ifjúság tollforgatását tükrözi ez vissza, irodalmi munkásságának színét, javát látjuk itt egy csomóban, egy kitűnő izlésű, de a nagyemberek méltányosságával megáldott férfitől összeválogatva.

Egységes irányt megszabni képtelenség volna s a mint hiába keresnök a sablont is, a melyhez ezek a költemények igazodnának. A helyett biztosan megállapíthatjuk, hogy a *Lant* költői több-

¹ Pallas Debrecina 157. l.

² Carmina P. Némethi, edidit J. Péczely. Debrecini. Excudit Franc. Tóth, 1830.

³ LANT, vagy a debreczeni r. collegium növendékei által írt némely versek gyűjteménye. Öszveszedte és kiadta Péczely József Debreczenben. Nyomtatta Tóth Ferencz 1832.

⁴ LANT: első szám XI. l.

kevesebb tehetséggel megáldott fiatal emberek voltak, a kik szellemi vezérok útmutatása mellett az egész irodalommal megismerkedtek s a költészetten szeretettel, odaadással csüngenek. A kiket a jóízlés szabályain kívül semmi sem korlátoz. Ehhez képest a műfajok is változatosak. Az eposztól a dalig, az elbeszéléstől a találós meséig jóformán minden műfajjal találkozunk. Mindegyik poétát saját hajlamai irányozták. Szinte ujjal lehet rámutatni: *Baksai* Dániel Vörösmartyéért rajong. Jajtázza, nehézkesen induló, hosszadalmassá váló hősköltemény, de nyelvében felismerhető Zalán szerzőjének hatása. *Onodi* Péter már inkább a Kölcsey verseit olvassatta, tanulgatta. Erre vallanak a szonettjei, meg a románcza: *Elwira*. Míg *Szél* Sámuel jobban lelkesedik a deákosokért, latinul is csak olyan alceusi szakokat vág ki, mint az anyanyelvén.

A következő füzet¹ legérdekesebb darabja *Kuthy* Lajosnak, a Hazai Rejtelmek híres írójának novellája: *A szerencsés akadémia*. A mulatságos helyzetek kieszelésében s a jóízű dialógusokban már megismerhetők a később oly népszerűvé vált írónak legjobb sajtáságai. A harmadik füzetben meg egy történeti regéje van: A szökevény.

Alkalmasint Baksaitól származik ennek az évfolyamnak névtelen költői elbeszélése. Igen szép darab a *Nagy* Imre verse is: *Lotti álmában*. Igaz érzés, hév és lendület van ebben a költeményben.

Az utolsó füzet egészen a Baksai műveivel van megtöltve. Mindjárt két hosszabb költeményével kezdődik. *A tékozló fiút* ma már élvezhetetlenül elnyújtott műnek tartjuk, akkoriban megvolt a hatása.

Az említettekén kívül *Jezernitzki* László, *Szücs* István és *Török* Pál voltak a tehetségesebb verselők.

Ha tehát nem is kiáltunk fel *Szücs* Istvánnal ilyenformán: »Ki ne olvasná ma is a *Lant*-ból egyebek közt Baksainak, *Ónodinak* csodaszépségű verseit méltánylással?« — bizonyos, hogy a *Lant* érdemei különösen a kollégiumi ifjúság szellemének terelésében elvitathatatlanok.

De a *Lant*-nak meg kellett szünnie. Minden újítás ellenállást, gátat talál magával szemközt s az ifjúság irodalmi működése, a nemzeti szellem ápolása szemben az egyetemesre törekvő humanista iránynyal: sok embernek nem volt ínyére. Az első csetepaté 1833 nyarán, a második kötet megjelenése után tört ki.² A tanári kar nyíltan ujjat húz *Péczeley*-vel, önérzetes nyilatkozattal felel emez. A periekedésben — maiorum modo — meg sem állnak a helytartó tanácsig. A *Lant* megjelent még kétszer, egyre fokozva az »ősz szakítások« duzzogását. 1835-ben már az utolsó látja meg a napvilágot. Kétünő epilógusának szerzője — így gyanítja

¹ Báró Vay Miklós özvegyének ajánlva.

² V. ö. *Péczeley* levele ?-hez. 1834 jan. 14-én a Nemz. Múz. kéziratárában.

Kovács János¹ — Szántai János. Ki tudja, nem maga Péczely lappangott-e a három csillag megett?

Vesződségében jólesett az az erkölcsi támogatás, melyben pesti íróbarátai részesítették. Hálásan mond köszönetet Toldynak² kedvező nyilatkozásáért, mely »igen kellemetes és hatás antidotum volt az azon gyűjtemény folytatása alatt, különösen helyben nyelt méreg ellen«.

VI.

Legnevezetesebb munkája az 1837-ben megjelent *Magyarok történetei*. Első, valóban élvezetesen megírt kézikönyve annak a nagy történelmi anyagnak, mely már a századforduló táján bizonyos mértékben megállapodott, de épen nagy tömegénél s feldolgozatlan állapotánál fogva messze esett az olvasó közönségtől.

Pray, a Veteres Annales szerzője hat föliős összefoglaló munkát ír, még az övéénél is hatalmasabb a Katona István alkotása: a tökéletesen befejezett kritikai története Magyarországnak. A Katona munkáját kell különösen kiemelnünk, hogy a Péczely Magyarok történeteinek a jelentőségét megállapíthassuk. Az anyag oly tömegét nyújtotta ez a negyvenkötetes mű, hogy kerek fél-század történettudósainak elég volt a feldolgozásra. Ezt használták Fessler, Engel, Budai, majd Horváth Mihály és Szalai is. E két utóbbiról azonban még nem beszélhetünk, fellépésük jóval későbbre esik.

Sem Fessler, a kapuczinus barátból protestáns superintendensé, a németből oroszszá vált *szépszellem*, sem Engel, a tudós kanczellista már nyelvüknél, történetírói szerepük egyes feltűnő félszégénél fogva sem tehettek szert jelentőségre a magyar közönség köztudatában, ha művök más szempontból nagyon is figyelemre méltó.

Annál melegebb fogadtatásban részesítette komoly, tudományos olvasáshoz alig szokott közönségünk Budai Ézsaiást. Háromkötetes munkája pár év alatt három kiadást ért meg. De midőn a Péczely mesterének hatalmas tudását, széleskörű olvasottságát elismerjük, meg kell vallanunk, hogy nyelvének nehézkességével, előadásának egyhangúságával fáraszt.

Úgy véljük hát, hogy a súlykot sem vetettük el és Budai Ézsaiás tiszteletreméltó emlékét sem sértettük meg az imént, midőn azt találtuk, hogy a Péczely négy évvel később megjelent könyve a magyar történelem egész anyagának *első* élvezetes hangú összefoglalása, hogy a megállapodott és kritikailag rendezett anyagot Péczely József hozta közelebb *először* a magyar közönséghez. Meg fogjuk látni, mennyiben versenyezhet mesterével az anyag

¹ Szerzőhöz intézett id. levelében.

² 1835 okt. 4. levelében.

biztos kezelésében s mennyire múlja felül a történetírói compositio, emelkedett hang tekintetében.

A magyarok történeteiből csak két »darab« maradt reánk. Az első az Árpád-ház kihalásáig, a második a mohácsi vésznapi tárgyalja nemzetünk történetét. Péczely nem maradt adós a végével sem, kidolgozta művének harmadik részét is. Ez azonban nem jelent meg.¹ »Már az első két darabban is sok kivetni valója volt a revisor libri-nek s mindakettőnek azt írja alá: omissis deletis admittitur. Péczely meggyőződésén, igazságszereteten nem engedett erőszakot ejteni. A Habsburgok korának megítélésénél is megőrizte történeti kritikáját. Ez az állhatatossága, meggyőződéséhez való ragaszkodása, emlékének dicsőségére válik. Eredménye azonban természetesen az lett, hogy a könyv nem jelenhetett meg.

Könyvét, melyet a tudós-társaság iránti tiszteletből előlülőjének ajánl, így vezeti be: »Meg akartam próbálni nemzeti nyelvünkön első oly történetírást adni Hazánknak, mely rövid legyen szárazság-, érdekes vastag kötetekre menés nélkül; az lévén meggyőződésem, hogy mostani állásunkhoz képest, míg az Olvasóközönség nagy részének több kedve, több pénze nem lesz az olvasáshoz, nem elég nekünk Iróknak, csak azon igyekeznünk, hogy vagy sokkal ne fárasztjuk olvasóinkat, vagy hogy jó legyen, a mit adunk, hanem a kettőt összekötnünk s azon kell főképp törekednünk: mint adjunk kicsinyben minél több jót.« (VII. l.)

Józan, okos beszéd ez, melyben egyszersmind nemes becsű szóval meg. Feladatát igen komolyan veszi, az összes fennmaradt forrásokat tüzetesen meghányja-veti, hogy ítélete alapos lehessen. A honfoglalást illetőleg a mai kor kívánalmaihoz képest túlsokat hallgat Anonymusra, Turóczyra, de nem feledhetjük el, hogy csak a legközelebbi mult eredménye, hogy történetírásunk végleg leszámolt a Béla király névtelen jegyzőjével: nem vonhatjuk ezért teljes szigorúsággal a hetven év előtti úttörőt felelősségre.

Nagy figyelmet fordít az alkotmány és jogélet fejlődésére. De míg egyik kezét a corpus iurison tartja, a másikkal a szép-irodalom felé tereli közönségét. Sorra kiemeli, hogy ezzel vagy azzal a történelmi mozzanattal melyik költőnk foglalkozott, ekkép fojtvást istápolja a történelem s az ezzel karonfogva járó magyar irodalom barátságát. Az alpári ütközet eszébe juttatja *Zalán futását*. Árpád nagy tetteinek összefoglalása után pedig lelkesedve kiált fel: »Mely méltó volt tehát a halhatatlan férfúnak végre egy Homérra találni Horvátunkban!« (Árpádiás). Anonymus utóda a költőket nem veti meg a tudós göggyével, hanem segítségül hívja őket.

Mint életében is Kazinczyval és Szentgyörgyivel egyként nemes barátság fűzte össze, a nyelv kérdésében is a két nevezetes párt egyikéhez sem csatlakozott, a nélkül, hogy határozatlanságáért oly rossz hírbe keveredett volna, mint híres földije: Fazekas

¹ V. ö. Sárosp. Füz. i. h. 331. l.

Mihály. Ő a maga álláspontját úgy fejezte ki, hogy új szók elfogadásában, annyival inkább csinálásában igyekezett a szerfelett nagy bátorság, de a bátortalanság ellenkező hibáját is kikerülni. S hogy az újítástól a gyakorlatban sem idegenkedett, mutatja a *civitasra* csinált *polgárzat* szó. Mert az újítást teljességgel kikerülni szerinte lehetetlen »egészen ki nem mívelt, magában sok gazdag ereket rejtő, könnyen gazdagítható, de még nem eléggé gazdag nyelvünk jelen állapotjában.«

Ha elismeréssel olvassuk az első kötet tárgyilagosan megírt lapjait, a második kötet nem egy fejezeténél elragadtatás fog el. A történelem megkapóbb eseményei kihozzák nyugalmból, a történetírón erőt vesz a szónok, a költő. Valóságos drámai erővel írja meg Hunyadi László halálát. Ezt olvasva értjük, mért keresték fel idegen, meglett emberek a debreczeni kollégiumot, hogy a diákokkal együtt hallgassák az ékesszóló professzor előadását. Monográfia gyanánt van beékelve Mátyásról szóló terjedelmesebb értekezése, mely ezt a címet viseli: *Mátyás hibái és érdemei*. Az utód szeretetével, de mindig a történetíró elfogulatlanságával nézi a fogyatkozásokat: a súlyos adókat, egyéniségének hevesességét, indulatosságát, megátalkodottságát. A hol lehet: menti, a hol kell: magyarázza. Imitt-amott remek helyekre akadunk:

»— A nagyokkal, érdemesekkel bánásban, mint Szilágyi, Vitéz, olykor nem elég maga mérséklést, kevés gyöngédséget, kimélést mutatott. Óhajteni való, hogy ezek ne történtek volna, de mely nehéz egy fiatal, ön erejét, céljai tisztaságát érző, magát nyakas, alacsony önző oligarcháktól környezve látó fejedelemnek mindenkor mérsékelni tudni magát? 's midőn, hogy ne tapostassék, taposni, még pedig magáért a közjóért taposni kéntelen, egyszer mint máskor oly kimérve intézni lépéseit, hogy csak azokat gázolja, kik tiprani valók? Hol gyom, konkoly erőt vettek, lehet-e ezeket kiírtani úgy, hogy egy-két termő kalász is ki ne vágassék velök? És végre nincsen-e sokszor példaadás kéntelenségében — s minél szabadabb még, minél nyersebb, erőteljesebb a nemzet, annál gyakrabban — a magát legmérséklőbb, legjobb, legérzékenyebb szívű fejedelem is?«¹

És jellemző a befejezése is. Mátyás érdemét különösen kiemelendőnek tartja akkor, midőn azt egyesek, kik nemzetünket nem ismerik vagy gyűlölik, a sárba rántják. Haraggal hozza fel a fiatal Victor Hugo példáját, a ki egy regényében (Notre Dame de Paris) a párisi söpredék, csaló, lopó sereg fejedelmét Hunyadi Mátyásnak nevezi. Nem tudja, tudatlanság-e ez, vagy nagyokból csúfot űző szándék, de igazságának lángoló érzetével utasítja vissza, tiltakozik ellene.

De a mult fényes képei mellett csak oly élvezetes olvasni Péczely előadásában a szomorúakat is. A mohácsi szerencsétlen

¹ II. k. 337.

harcz lefolyásába egy-egy heves kifakadást vegyít a puhaság, belső viszálykodás, önzésbe merült fiak ellen. Mint az érdekesítő regényt, melynek az utolsó kötete hiányzik a könyvtárból: olyan érzéssel teszszük le a mohácsi vésznél Péczely könyvét. Pedig ott a regény fordulatai érdekelnek, itt az eseményeket ösmerjük nálánál hasonlíthatatlanul nagyobb méretű történetíróktól. Mégis vonz hangja, előadási modora, a mely nem czifraságban, nem ötletességben, hanem komolyságban és lendületben keresi a hatást.

Péczely munkáját azon frissében megbecsülték. Dicsérettel szól róla a tudós világ s kicsi híján esett el az akadémia az évi nagy jutalmától. Inkább formai okokból, mert csonka mű erre a kitüntetésre nem számíthatott. Így kapta aztán meg egy regényéért Jósika. Dicsérettel halmozzák el a »folytatott írások,« kivéve az egy »Századunk«-at, a mely Zsigmond korának szigorú megítéléséért vallásos elfogultsággal vádolja. Merőben alaptalanul. Péczely érdemeit hivatott emberek katolikus részen is elismerték mindig. Higgadt vitatkozás után meghajolt előtte nagy pályatársa Horváth Mihály is.

Inkább pedagogiai jelentősége van korábbi művének, a latin Summariumnak.¹ Európa újabb történetének foglatatát adja két vaskos kötetben. Nem akarta a kor eseményeit sorra venni sem együtt, sem államonként, hanem az egyes államok történetéből kiválogatta azokat az eseményeket, melyek az állambatalom megszerzésére, gyarapítására vagy csökkentésére, a népek kormányzására, csoportosulására, általában Európa területének beosztására hatással voltak.

Latinul pedig azért ír, mert mindennél előbbvalónak tartja az ifjúság nevelését, a latin nyelvben való gyakorlását, melyen az előadások is folynak. Ha a Summariumban még nem is rendelkezik a történetírás olyan kellekeivel, mint későbbi művében, előadása nem olyan világos, nyelve kissé keresettebb, van ennek is sok kiválósága, melyek közt legjelesebb az, hogy tanítványaiban, olvasóiban érdeklődést képes ébreszteni tantárgya iránt. Ennek a következtetése, hogy az arányosság rovására is huzamosabban időzik egy-egy kiválóbb alaknál vagy eseténél, midőn annak előadása különösen alkalmas az ifjak figyelmének megragadására.

Életének e két főmunkáján kívül számos apróbb értekezése és szónokiata maradt reánk. Az előbbieket javarészt az Akadémiában olvasta fel. Szép essay-je az, melyet Buda visszafoglalásáról írt az Árvizkönyvbe. Beszédeiben a latin klasszikus szónokok a mintaképei. Midőn 1840-ben egyszerre két tanítványát jutalmazta meg a Kísfaludy-Társaság költői munkásságukért, Péczely a maga legszebb diadalának tekintette azt. Nagy Imre volt az egyik pályakoszorus ifjú, a tragikus sorsú, fiatalon meghalt poéta, a másik

¹ Summarium Historiae recentioris Europae. Az első kötet 1827-ben jelent meg Cziráki Antal grófnak, a másik 1830-ban Revitzky Ádám grófnak ajánlva.

Szilágyi István, a kinek meg késő öregség és egy nagy magyar költő első buzdítása jutott osztályrészül. A pályadíjat a társaság nevében Péczely adta át Szilágyinak, magasztalva Nagy Imrénének, az *Árpád* igazán nagytehetségű szerzőjének emlékét is. E beszéde érte meg minden munkája között a legtöbb kiadást.

Utolsó szónoklatát 1848 márcziusában tartotta, midőn a kollégiumi ifjúság zászlaját avatta fel. A kik ezt hallották, hadbamenő honvédök, hazájuk sorsán aggódó férfiak, asszonyok soha többé el nem felejtették. Olvasva is elragad bennünket.

A szabadságharcz fordulatait nemcsak a hazafi érdeklődésével, hanem a történettudós izgatottságával leste.

Kevésbe mult, hogy ekkor be nem jutott a képviselőházba is. 1848-ban küldöttséget menesztettek Mezőtúr hálás polgárai Debreczenbe, egykori híres rektorukhoz, hogy fogadja el az ő képviselőket a magyar országgyűlésen. Péczely beleegyezett. A választást június 26-ára tűzték ki. Mezőtúr, mint egy ember szavazott le Péczelyre, ki 400 szavazatot kapott. De ellenfelének, Borbély Lajosnak 27 szavazattöbbsége lett. Rá szavazott a kerülethez tartozó Dévaványa és Török-Szt.-Miklós egész polgársága.¹ Így a 48-adiki magyar parlament elesett attól a tisztességtől, hogy az ország egyik legjelesebb szónokát, az országos hírű történettudóst tagjának nevezhette volna.

Legutolsó napjai alatt érte meg, hogy városa az ország közepe lett. Az országgyűlés tanácskozásait sokszor meghallgatta, de hogy az április 14-iki határozathozatalnál jelen volt-e s egyáltalán ezzel szemben milyen állást foglalt el, nem tudjuk. Az utolsó dicsőség, mit halála előtt aratott a magyar ügy, Buda dicsőséges visszavétele volt. Erre két nappal Péczely József örök pihe-nőre hűnyta be szemét. 1849 május 23-án délben szélhűdés érte. Nehány óráig kínlódott még, aztán elröpiült nemes lelke.

Abban az időben, mikor mindenkinek volt gyásza s a hazának legtöbb, a Péczely halála nem okozott olyan általános nemzeti gyászt, a milyenben más viszonyok közt lett volna része. Temetésén kevesen voltak, nevezetesebb képviselő csak egy: Palóczy László.² Május 25-én vitték ki a czegléd-utczai temetőbe, ott aluszsa örök álmát atyai barátai, Szentgyörgyi József és Budai Ezsaiás között. Özvegye alig hat héttel élte túl. Férje temetése után Vértesre költözött ki, ott érte utol a hirtelen halál július 11-én.

Péczely sírja fölé 1871 júliusában emel sírkövet a hálás kollégium. Felirata így szól: »PÉCZELY JÓZSEF főiskolai tanár. M. T. Akadémia r. tagja. 1790—1849. Lumine quo vivens claro

¹ Követválasztási jk. 1848 jun. 26. Mezőtúr város levéltárában. IV. 39/1848. sz. a. Fadgyas Károly, Mezőtúr főjegyzőjének szíves közlése.

² V. ö. Szücs István, Debreczen sz. kir. város történetével (III. k. 964.), s az ugyancsak Szücs-írta nekrológiával a debreczeni ref. egyház halotti anyakönyvében IX. k. 58. l.

post fata refulget.« Hátul: »Egyik legnagyobb jótevőjének hálás emlékiül a ref. főiskola.«

*

Az absolutismus szomorú évei sok mindenre nyomasztóan hatottak, a Péczely emlékére úgyszólván végzetesek voltak. Mikor pedig a hosszú éjszaka után újra feljött a nap, Péczely Józsefnek, az ő emlékének nem sütött többé. Pár sornyi életrajza nem hiányzik egy, azóta megjelent gyűjteményből sem, de bővebb méltatásával alig találkozunk. Inkább a tudós társaságban való szerepére terjeszkedik ki az 1863-iki akadémiai Almanach. Ennek életrajzánál fontosabb az a 22 oldalas méltatás, mely a Sárospataki Füzetek régi folyamának utolsó »szállítmányai« közt jelent meg.¹ Szorgalmasan gyűjtötte össze I. J. — ennyit árul el mindössze a szerző nevéből — pályafutásának főbb adatait és sok helyt szerencsével méltatja munkáit. Szerény munka, célja sem annyira a férfiú teljes megismerése és méltánylása, »inkább ösztönt akar nyújtani kinek-kinek arra, hogy vele bővebben megismerkedni törekedjék.« A névtelen író mindenestre lelkiismeretesen végezte munkáját, érdeme elismerésre méltó.

BALKÁNYI KÁLMÁN.

¹ 1869. évf. 253. l.

